

PAÁR ÁDÁM

AZ IGAZI POPULIZMUS AZ AMERIKAI NÉPPÁRT MEGALAKULÁSA ÉS ESZMEI GYÖKEREI

Napjainkban a populizmusnál nincs divatosabb kifejezés a politikatudományban és kivált a médiapolitológiában. Egyes kutatók a populizmust retorikai elemként értelmezik, mások bizonyos jellegzetességgel rendelkező politikai és eszmei irányzatok gyűjtőfogalmaként, megint mások csak a nacionalista mozgalmak számára tartják fenn a fogalmat. A „populizmus” szó értelmezésével kapcsolatos konszenzushiányt jelzi, hogy Margaret Canovan hét definíciót, Peter Wiles 24 értelmezést különített el.¹ Magyarországon a populizmus különösen a 2000-es években vált divattá, ám anélkül, hogy a fogalom tartalma megnyugtatóan tisztázódott volna. A politológusok közül Bozóki András és Csizmadia Ervin, a történettudományban Borbándi Gyula, Gyurác Ferenc, Papp István és Bartha Ákos vállalkoztak a bemutatására.²

Ha mindezeket az értelmezéseket összegyűjtjük, akkor a populizmusnak legalább két jelentésréteget különíthetjük el. Azok a definíciók, amelyek a populizmust mint „eszközt” értelmezik, retorikai alakzatként, logikaként, egyfajta észjárásként vagy – kevésbé patetikus szavakkal – az érdekartikuláció eszközeként utalnak rá. A „populizmus mint eszköz” értelmezésnek a példajaként említhetjük Ernesto Laclau sajátos értelmezését, amely logikaként fogja fel a populizmust. Laclau elválasztotta a *plebs* és a *populus* fogalmát. A plebs lényegét tekintve a népesség valamely elnyomott vagy magát annak érző csoportjának felel meg. A populizmus előfeltétele, hogy a plebs mint a lakosság egy része önmagát azonosítsa a populusszal, vagyis a politikai értelemben szervezett néppel. A társadalmi *igények* indítják el a folyamatot. Ezek az igények, amelyeket egy társadalmi csoport fogalmaz meg, esetleg visszhangtalanok maradnak a politikában. Ekkor az igények *követelésé*s alakulnak, találkoznak más csoportok követeléseivel, ezek összeadódnak, és a sok követelés egy egyenértékűségi láncolatba rendeződik.³ Laclau sok inspiráló gondolatot fogalmaz meg a politikai és társadalmi aktorok dinamikájáról, amelyekre tanulmányomban részletesen nem térhetek ki.⁴

¹ PAÁR Ádám: *A dzsungel mélyén, avagy a populizmus rejtelméi*, <http://meltanyosság.hu/content/files/A%20dzsungel%20m%C3%A9ly%C3%A9n,%20avagy%20a%20populizmus%20rejtelméi.pdf>.

² BOZÓKI András: *Vázlat három populizmusról: Egyesült Államok, Argentína és Magyarország*, Politikatudományi Szemle 1994/3., 35–68; CSIZMADIA Ervin: *Lehet jó és hasznos populizmus is?*, hvg.hu 2010. november 23., http://hvg.hu/velemeny/20101122_populizmus_fidesz_jobbik; CSIZMADIA Ervin: *Kétféle populizmus létezik*, mandiner.hu 2017. március 3., http://mandiner.hu/cikk/20170303_csizmadia_ervin_ketfele_populizmus_letezik; BORBÁNDI Gyula: *Fogalomzavar a populizmus körül*, Forrás 1993. február; GYURÁC Ferenc: *Egy „populista” feljegyzései*, Életünk Könyvek, Szombathely, 1993; PAPP István: *A magyar népi mozgalom története 1920–1990*, Jaffa, Budapest, 2012; BARTHA Ákos: *Tojástánc a populizmusok körül*, Múltunk 2014/4., 58–104; BARTHA Ákos: *Populizmus, népiség, modernizáció. Fejezetek a közép- és kelet-európai politikai gondolkodás történetéből*, MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest, 2017.

³ ERNESTO LACLAU: *A populista ész*, Noran, Budapest, 2011, 90.

⁴ Laclau egyik érdekes állítása, hogy idővel egy „populista” mozgalom ereje kimerülhet, miközben a populizmusra való igény továbbra is fennáll. Ilyen esetben megkezdődhet a szavazók vándorlása az egyik típusú populista mozgalom felől a másik felé – a baloldali populizmustól a jobboldali felé, vagy fordítva. A szerző az egykor roppant

A populizmus másfajta értelmezéseit „tartalom-jellegű” felfogásoknak nevezem. Ezek, bár kötődnek a populizmus fenti, laclai genesiséhez, alapvetően azonban a populizmus(oka)t történeti jelenségnek tekintik, és konkrét eszmei-politikai irányzatok megjelölésére alkalmazzák. Ilyen Margaret Canovan értelmezése a populizmusról, pontosabban populizmusokról, hiszen annak hét lehetséges jelentésrétegét különböztette meg.⁵

Tanulmányomban a populizmus utóbbi definícióját veszem alapul egy mára feledésbe merült politikai szervezet, az amerikai Néppárt (People’s Party) történetének bemutatása során. Az egykor szép reményekkel induló pártból mára csak a neve maradt meg, amelynek használata, mint fent láthattuk, nem tisztázott. Pedig egy, a maga korában virágzó agrárius mozgalom története a szintén jelentős agrárproblémákkal terhelt Magyarországon is tanulságos lehet.

Magyar nyelven először Bozóki András foglalkozott részletesen az észak-amerikai Populista Párt történetével. Bozóki a populista mozgalmon belül négy réteget különböztetett meg: a farmerek mellett az ezüstpénz használatát támogató körök, az ún. szilveriták, a munkások és a középosztálybeli reformerek is jelen voltak a mozgalomban. Érdekes módon egy pénzügyi kérdés is élesen polarizálta a korabeli amerikai politikát, és azok, akik elutasították a dollár értékének aranyalaphoz rögzítését, a populista mozgalomban kötöttek ki.⁶ Bozóki a populizmus eszmei gyökerét részben a jeffersoni köztársasági hagyományban jelölte ki – amelyben Thomas Jefferson intenciói alapján egy agrárius, farmerbázisú, társadalmi értékrend szerint egalitárius ország képe sejlett fel –, részben a lincolni republikanizmusban.⁷ Bozóki felvázolta az átlagos populista szavazó foglalkozási, társadalmi, felekezeti karakterét. Észrevette a nők kiemelkedő szerepét a populista mozgalomban, de az állítása, amely szerint a populista mozgalom vezetői „kevés figyelmet fordítottak a fekete közösség érdekeire”, Theodore Saloutos amerikai agrártörténész munkája és a fekete populizmus történetének ismeretében pontosításra szorul.⁸ A fekete lakossággal való együttműködés kérdése valóban megosztotta a populista mozgalmat, de a déli farmermozgalom vezetői közül sokan őszintén komolyan gondolták a feketék gazdasági felemelését.

Papp István a népi mozgalomról írott monográfiájában külön fejezetet szentelt ot „népi”, populista mozgalom – az amerikai agrárpopulizmus, az argentin perónizmus, a finn agrárizmus, az orosz narodnyik és a német völkisch mozgalom – bemutatásának. Véleménye szerint a népi mozgalmat az amerikai agrárpopulizmussal rokonítja az, hogy a magyar népiek nem feltétlenül hirdették a „kapitalizmus, még pontosabban a magántulajdon elvetését”.⁹

népszerű Francia Kommunista Párt (Parti Communiste français, PCF) és a Le Pen vezette Nemzeti Front példáján mutatja be, hogyan törhet utat magának a populista igény a megváltozott pártrendszerben. Amíg a PCF csillaga magasan ragyogott az 1950-es évektől az 1980-as évek végéig tartó időszakban, a kommunista pártcsaládra szavaztak mindazok, akik tiltakozásukat kívánták kifejezni a fennálló rendszerrel szemben. Amikor a kommunista párt összezsugorodott, és nem akadt többé rendszerellenes alternatíva a pártrendszer baloldali szegmensében, az addig (szélső)baloldali mezben megjelenő protesttömegek az 1980-as években felemelkedő szélsőjobboldali, sovíniszta és (akkor még) nyíltan antiszemita Nemzeti Front irányába kezdtek hullámszni. Laclau értelmezésében a kommunistából szélsőjobbboldalivá lett szavazók nem lettek hűtlenek a saját világgépükhöz, éppen ellenkezőleg, pontosan arról van szó, hogy nem a pártzászlóhoz, hanem saját meggyőződésükhöz maradtak hűek: *Uo.*, 106.

⁵ Margaret CANOVAN: *Populism*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1981, 7.

⁶ BOZÓKI: *I. m.*, 34.

⁷ *Uo.*

⁸ Theodore SALOUTOS: *Populism: Reaction or Reform?*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1968, 79.

⁹ PAPP: *I. m.*, 34.

Az alábbiakban arra törekszem, hogy bemutassam a Néppárt eszmei gyökereit, programját és szociológiai bázisát, valamint azokat a társadalmi, gazdasági körülményeket, amelyek a pártot életre hívták. Terjedelmi korlátok miatt azonban nem törekedhetek teljességre, így számos rész kérdés tárgyalásától (például az Észak–Dél ellentét továbbélése miatt részben sajtós utat járó déli populizmus bemutatása, Wiliam Jennings Bryan nézetrendszere) el kellett tekintenem. A populizmusnak csak a 19. századi történetét vizsgálom, és nem foglalkozom a párt 20. századi történetével. Végül megkísérlem elhelyezni a populizmust az eszmerendszerek palettáján.

Amerika hőskora

Az 1865-ben lezárult polgárháborút követő évtizedekben az Egyesült Államok belépett az ipari társadalom korába. A 19. század közepén a lakosság túlnyomó része falvakban és farmokon élt. Ötven év alatt (1850 és 1900 között) a városi lakosság aránya 15 százalékról 40 százalékra növekedett. Ugyancsak impozáns a demográfiai növekedés: harminc év alatt a lakosság 40 millióról 76 millióra nőtt.¹⁰ Természetesen ez a gyarapodás nem a születésszám növekedése, hanem a bevándorlás miatt következett be.

A rurálisból a városias, ipari társadalomba való átmenet elkerülhetetlenül együtt járt társadalmi robbanásokkal és feszültségekkel. A városokban túlszűfoeltség, nyomor és gyakran idegen- és katolikusellenesség, antiszemitizmus fogadta a bevándorlókat. A korszakban mindvégig fennmaradt a regionális ellentét Észak és Dél között. A polgárháború északi és déli narratívája kibékíthetetlen volt egymással, és mindkét elbeszélés operált ellenségképekkel. Csak éppen annyi volt a különbség, hogy Északon a közvélemény a déli oligarchia kapzsiságát, és nem utolsósorban a rabszolgaságot – mint a szabad farmermunkaerő terjeszkedésének akadályát – hibáztatta a háborúért, míg a legtöbb déli számára a szövetségi kormányzat „zsarnoksága” elleni lázadást utólag legitímálta a *rekonstrukció* (a Dél unióba való visszaillesztése) során történt északi túlkapások sora.

Az északi iparvárosokban a munkásmozgalom bontogatta a szárnyait. A közhiedelemmel ellentétben az amerikai munkásmozgalom olykor – mint a kelet-pennsylvaniai ír szénbányászok körében szervezkedő Molly Maguires csoport – terrorista eszközökkel lépett fel. Ennek oka, hogy a gyárosok, bányatulajdonosok és vasúttársaságok sem bántak kesztyűs kézzel a szakszervezetekkel, és a rendőrség meg a gyűlölt Pinkerton detektívügynökség mellett olykor a munkáltatók által toborzott erőszakos szervezetek, gyári őrségek is terrorizálták a munkásokat.¹¹ Ritkán szoktunk beszélni arról, hogy az idillinek és liberális tradíciójának gondolt Egyesült Államokban ekkor sokak számára kézzelfoghatóvá vált a terrorizmus. Délen „faji”, vallási és politikai alapon (a fekete-, zsidó- és katolikusellenes Ku-Klux-Klan) tombolt az erőszak, a munkáltatók erőszakos szervezetei a munkásszervezetekkel, az anarchisták pedig a karhatalommal szemben akcióztak. Az amerikai szakszervezetekre eszmeileg az anarchizmus és a szindikaliz-

¹⁰ Charles SELLERS – Henry MAY – Neil R. McMILLEN: *Az Egyesült Államok története*, Maecenas, Budapest, 1995, 202.

¹¹ *Uo.*, 236–237; ANDOR László: *Amerika évszázada*, Aula, Budapest, 2002, 32–35; F[rances]. P[erceive]. DEEWES: *The Molly Maguires. The origin, growth, and the character of organization*, J. P. Lippincott, Philadelphia, 1877.

mus hatott, ugyanakkor a munkások többsége nem akart többet, mint a nyolcórás munkanapot, megélhetést biztosító fizetést s tisztességes élet- és munkakörülményeket. A pragmatikus célok éles kontrasztot alkottak a munkásságra rákényszerített erőszakkal, ami lecsapódott az 1877-es sztrájkokban, az 1886-os véres Haymarket téri sortűzben és az 1894-es Pullman-sztrájkban.¹²

Az amerikai munkásszervezetek sikerességét rontotta – a munkáltatók nagyobb érdekérvényesítő képességén kívül – az ipari munkásság etnikai és vallási heterogenitása (gondoljunk csak az amerikai környezetbe transzportált katolikus–protestáns, angol–ír ellentétre), továbbá az a társadalmi környezet, amelyben a szegénységre az egyén hibájaként tekintettek. Azzal a mítosszal, hogy Amerika földjén bárki gazdag lehet, érzelmileg nehéz volt szembeszállni – noha a nyilvánvaló tények ellentmondtak ennek a közösségi mítosznak. Részben ezzel függött össze, hogy a már Amerikában született munkások ellenséges szemmel méregették a bevándorlókat, akik naiv hittel szálltak le a hajókról és szegénységükben meg tudatlanságukban készek voltak bármilyen munkát elfogadni. A munkásszervezetek követelték a bevándorlás leállítását, mert tartottak attól, hogy az újonnan jöttek lenyomják a régóta Amerikában élő munkások bérszínvonalát.

Bár az agrárlakosság egészségesebb környezetben élt, és látszólag nagyobb szabadságot élvezett, ezekben az évtizedekben a Nagy-síkságon, a Nagy-tavak vidékén, a déli és nyugati államokban lakó angolszász, ír, skót, német, svájci és skandináv származású farmerek helyzete sem volt rózsás. A természeti csapások mellett adósságok terhelték a farmokat, és a nagybirtokosok, vasúttársaságok földszerzése is feszültséget okozott. Noha a polgárháború után rövid ideig tartó mezőgazdasági konjunktúra vette kezdetét, a farmerek lelkesedését a visszatérő recessziók lohasztották le, így az 1873-as, 1887-es és 1893-as válság.¹³

1867 a farmermozgalmak megszületésének pillanata. Ekkor bontott zászlót a Mezőgazdaság Patrónusai (*Patrons of Husbandry*) nevű farmer-érdekképviseleti szervezet. A döcögős név helyett a tagok szívesebben használták a *Grange*, azaz Udvarház nevet. Ugyanakkor más, hangzatos elnevezést választó szervezetek is alakulak, például az arkansasi Szabadság Fivérei (*Brothers of Freedom*) vagy az elég nehezen lefordítható *Agricultural Wheel* nevű szervezet.¹⁴

Az Egyesült Államokat általában individualista tradíciójú országnak tartjuk, ám ez a gondolkodás elfedi a lényegét. Tudniillik senki sem csupán egyénként élt a tagállamában. Az Európából érkezők szívesen települtek le egy helyen, hiszen szükség volt egymás segítségére. Az ismeretlenben a természeti csapásokkal – aszályal, árvízzel, viharokkal – szembeni védekezésben csak egymásra számíhattak. Így nyelvi és nemzetiségi tömbök alakultak ki az ország különböző részein: a skandináv és svájci farmerek, akik benépesítették Wisconsin, Minnesota, Oregon, Iowa, a két Dakota és Kalifornia tájait, magukkal hozták távoli hazájukból az együttműködés szellemiségén alapuló szövetkezeteket.¹⁵ Egyes termékek előállítói is összefogtak, így Wisconsinban a helyi sajttermelők.¹⁶ Az amerikai politikai rendszer alapja, a föderalizmus

¹² SELLERS–MAY–MCMILLEN: *I. m.*, 236–237; ANDOR: *I. m.*, 34–36, 46.

¹³ SELLERS–MAY–MCMILLEN: *I. m.*, 239–240; ANDOR: *I. m.*, 53.

¹⁴ SALOUTOS: *I. m.*, 60.

¹⁵ Theodore SALOUTOS – John D. HICKS: *Twentieth-century Populism. Agricultural Discontent in the Middle West 1900–1939*, University of Nebraska Press, Lincoln, 1951, 58.

¹⁶ *Uo.*, 59.

rezonált az egy területen élő farmerek szolidaritására. Mivel a tagállamok és a szövetségi kormányzat hatáskörelkülönítését ekkor nagyon szigorúan vették (a szövetségi kormányzat meszsze nem rendelkezett akkora hatalommal egyes szakpolitikai kérdésekben, mint manapság), sok tekintetben a tagállami közösségek önmagukat irányították.

Az 1860-as évek vége óta tartó társadalmi ellenállás egyre fokozódott. A farmerek megmozdulásai és az egyre véresebb sztrájkok jelezték, hogy a társadalom nagy része elégedetlen az élet- és munkakörülményeivel. A farmermozgalmak és a Munka Lovagjai munkásszervezet egyesítették erejüket, és 1891-ben megalapították a Néppártot vagy – ahogyan egy David Overmyer nevű kansasi ügyvéd és farmerpolitikus szóhasználata után nevezték – a Populista Pártot.¹⁷ A populisták omahai programja drámai szavakkal harangozta be, hogy a nemzet mindinkább egy vékony jómódú rétegre és a szegény, elnyomorodó többségre szakad ketté. Ahogyan a program fogalmazott: „Az igazságtalan kormányzás egyazon termékeny méhéből két nagy osztály született – a nyomorgóké és a miliomosoké.” A dokumentum hosszan sorolta a nemzet bajait: a korrupciót, az emberek demoralizálódását, a lakások és farmok jelzaloghitelait, a munkások elnyomorodását, az ezüst kivonását a fizetőeszközök sorából. A program szerzői a bevándorlásban veszélyt láttak a munkásokra nézve, mert „importált ágrólszakadt munkásokkal nyomják le a bérüket”. Kitértek a munkásokkal szemben alkalmazott erőszakra is: a vállalkozók „törvényeinket megsértve állandó bérenchadsereget toboroztak, hogy lőjön rájuk, és hamarosan az európai állapotokig fajul a helyzet”.¹⁸

A populisták gazdasági-pénzügyi programja felölelte a farmerek védelmét, az ezüst fizetőeszközként alkalmazását, a jövedelemadó bevezetését, a vasút-, távíró- és telefontársaságok állami felügyeletét (a tarifák csökkentésének céljával), a külföldiek földvásárlásának tilalmát, a szövetkezetek engedélyezését. Szociális programjuk pedig a nyolcórás munkanapot, a bevándorlás korlátozását, valamint a munkások körében izzón gyűlött Pinkerton detektívügynökség feloszlátását foglalta magában. Az amerikai közvetlen demokrácia hagyományaira, valamint a svájci farmerek által hozott tradíciókra rezonált a népi kezdeményezések és népszavazások követelése, valamint a szenátorok közvetlen választása (utóbbi 1913-ban megvalósult).¹⁹ A Néppárt a harangot választotta pártjelvényül, utalva arra, hogy felébresztenék szenderegéséből a nemzetet.

1892-ben mérette meg magát először a Néppárt: James B. Weaver volt iowai képviselő indult el az elnöki posztért. Alelnökjelöltje, Tom Watson viszont a déli Georgia államból származott. Az egykori republikánus északi veterán és a déli demokrata ügyvéd-publicista koalíciója szociológiailag lefedte mindkét országrész fehér lakosságának nagy részét. Weaver és Watson kézfogása az egykori polgárháborús északi kék egyenruhás és déli szürkekabátos veteránok összebékülését szimbolizálta, a csillagsávos lobogó és a néppárti harangos zászló alatt. A déli kampányút valóságos vesszőfutás volt számukra, sok városban a tömeg záptojásokkal fogadta a párost, különösen az árulónak tartott Watsont, aki egy „jenkivel” szövetkezett, és a feketékkel való összefogást hirdette.²⁰ Weaver így is egymillió szavazatot gyűjtött be. Ám

¹⁷ PAPP: *I. m.*, 16.

¹⁸ Az omahai programot idézi LACLAU: *I. m.*, 228.

¹⁹ SELLERS–MAY–MCMILLEN: *I. m.*, 240.

²⁰ SALOUTOS: *I. m.*, 134.

okkal gondolhatjuk, hogy még többen szavaztak volna a populista jelöltre és programjára, ha a választójog megfelel az általánosság követelményének. A nők, akik, mint látni fogjuk, nagy számban vettek részt a mozgalomban, ekkor csak egy nyugati tagállamban, Wyomingban voksolhattak. A feketék szavazati jogát a déli államok rasszista kormányzatai korlátozták, és a frissen érkezett, még állampolgárságot nem szerzett munkások értelemszerűen nem járulhattak az urnákhoz. Azt sem szabad elfelejteni, hogy társadalmi és gazdasági reformokat támogató politikusok mindkét nagy pártban tevékenykedtek, és sok választó inkább a személyre, mint a pártra szavazott.²¹ Mindezeket figyelembe véve a Weaver–Watson páros szép eredményt ért el.

1893-ban újabb túltermelési válság köszöntött az amerikai falvakra és farmokra. Nem csodálkozhatunk azon, hogy a populista mozgalom újabb fellendülése következett be, ám a következő választáson a populisták a Demokrata Párt reformer szellemiségű jelöltje, a harsány, sokak szerint verbálisan agresszív William Jennings Bryan mögé álltak. Bryan az aranyalap elleni agitációra építette fel a kampányát. Retorikája megriasztotta az üzletembereket, akik 16 millió dollárral támogatták a republikánus jelöltet, William McKinleyt. (Akkoriban a választási törvény nem szabályozta az adományok mértékét.) McKinley kevés választási beszédet tartott, szinte ki sem mozdult otthonából, miközben Bryan járta az országot.²²

Bryan négymillió szavazatot szerzett, de a választáson alulmaradt McKinleyvel szemben, aki a mérsékelt, megfontolt jenki imázst testesítette meg a sokak által demagógnak tartott Bryannel szemben. A republikánus jelölt helyzetét segítette, hogy ismét agrárkonjunktúra vette kezdetét. Az alaszka arany beáramlása a gazdaságba okafogyottá tette az aranyalap elleni agitációt. Az 1898-as amerikai–spanyol háborúval az Egyesült Államok a gyarmatosító birodalmak sorába lépett, ezzel piacokat szerzett a gazdaság számára, védekezve a túltermelési válságok káros hatása ellen (mint tudjuk, az 1929–33-as recesszió indította el az Egyesült Államokat a tervezés és a belső keresletélénkítés útján).²³ A Néppárt 1908-ban felbomlott, és a századforduló után egyre több populista a Demokrata Pártban találta meg a társadalmi és gazdasági reformokat legfőbb erejét.

A populizmus gazdaságtana

Az Egyesült Államokban ismerték Marx tanait, de jelentősebb hatást a populizmus társadalmom- és gazdaságképeire két amerikai születésű ember: Edward Bellamy (1850–1898) és Henry George (1839–1897) gyakorolt. Utóbbival azért érdemes megismerkedni, mert az ő gazdaságelmélete széles körben ismert és hivatkozott volt a századforduló és a századelő magyarországi baloldalán is. A magyarországi polgári radikalizmus vezéralakja, Jászi Oszkár éppúgy megtalálta a *georgizmusban* a marxizmus alternatíváját, mint a szociáldemokrata Braun Róbert vagy az 1945 után anarchistaként induló szociológus Kemény István és Már-

²¹ SELLERS–MAY–MCMILLEN: *I. m.*, 240; *Woman Suffrage in Oregon*, The Oregon Encyclopedia, https://oregonencyclopedia.org/articles/woman_suffrage_in_oregon/#.WTWJHjekLIU.

²² HAHNER Péter: *Az USA elnökei*, Animus, Budapest, 2012, 188.

²³ SELLERS–MAY–MCMILLEN: *I. m.*, 242–243.

kus István, valamint az 1960-as években a közgazdász Liska Tibor.²⁴ A georgizmus mindig a hazai munkásmozgalom hivatalos áramlataival, pontosabban azok ortodox marxizmusával szembeni baloldali szektaszerű csoportok kritikájának, alternatívaállítási kísérletének eszközeként és morális megalapozásaként szolgált. George eszméit szociálliberálisok, anarchisták és libertariánusok is magukénak vallották. Jászi meleg hangon méltatta George-ot, „akinek a liberális szocializmus táborában a legnagyobb propagandisztikus ereje volt”, és mint írta, „tudományos és propagandisztikus erejét emellett rendkívül fokozza erkölcsi egyéniségének bátorsága és melegsége”.²⁵

Henry George aranyásóként közelről tapasztalhatta a nehéz fizikai munkát és a társadalmi igazságtalanságokat. Közgazdászként nem támadta a szabad versenyt, de élesen elutasította a monopóliumokat, a nagybirtokosok és a vasúttársaságok önkényét. Az 1880-as években aktív politikus és népszerű szónok, éles tollú pamfletszerző lett, majd pályája csúcán az Egyesült Munkáspárt képviselőjeként elindult az 1886-os New York-i polgármester-választáson, de alulmaradt a republikánus Theodore Roosevelttel szemben. A Munkáspárt hamarosan szétszakadt a georgisták és a marxisták elképzelései mentén.²⁶

Az amerikai közgazdász *Fejlődés és nyomor* című 1879-es könyvében a földből származó nyereség megadóztatására tett javaslatot. George ahhoz a régi elvhez nyúlt vissza, hogy a föld közös jószág. Ehhez tegyük hozzá: olyan országban fejtette ki nézeteit, amelyben a föld (akkor még) bőven rendelkezésre állt, és nagy volt a munkaerő-kereslet. (Ellentétben a korabeli Magyarországgal, ahol viszont a föld szűkössége összekapcsolódott az agrártúlnépesedéssel, és utóbbi, valamint a nagy földmunkák, folyamszabályozások és vasútépítések befejezése miatt az 1890-es évekre munkaerő-túlkínálat alakult ki a falvakban.) George azt vetette fel, hogy el kell törölni a fenálló adókat, ezzel felszabadítva munkát és az értéket teremtő tőkét, és csak egy adót kell meghagyni: a földnyereség-adót.²⁷

Abból indult ki, hogy a földnyereség megadóztatásával szét lehet törni a nagybirtok uralmát, és lehetséges a földmonopólium kialakulásának megakadályozása. Ugyanakkor ez a rendszer – szerinte – nem vezetne a közösség, az állam túlhatalmához. Az egyéni kezdeményezés előtt szabad lenne az út. George tanai ma olyanok nézeteiben köszönnek vissza, mint a Nobel-díjas Joseph Stiglitz: utóbbi is a vagyonos rétegek luxusfogyasztását, így a nagymértékű ingatlan- és földkiszajátításokat tekinti fő problémának egy igazságosabb társadalom szempontjából. Manapság a környezetvédő mozgalmak adnak új szempontot a földnyereség megadóztatásának gondolatához: a luxus célú ingatlanszerzés és -használat nemcsak igazságtalan, hanem pazarló is, hozzájárul a földi erőforrások elherdálásához. Nem csoda, hogy az *Economist* úgy írt George-ról, mint „talán a történelem egyetlen adóteoretikusáról, akinek az elmélete majdnem kultusz-jellegű áhítat tárgyává vált”.²⁸ Marx soha nem mutatott affinitást az adórendszerhez hasonló finom struktúrák iránt, ezért a marxi kapitalizmus-analízist

²⁴ BOZÓKI András – SÜKÖSD Miklós: *Az anarchizmus elmélete és magyarországi története*, Cserépfalvi, Budapest, 1994.

²⁵ JÁSZI Oszkár: *A kommunizmus kilátástalansága és a szocializmus reformációja*, Héttorony, Budapest, 1989, 58–59.

²⁶ *American National Biography Online*, <http://www.anb.org/articles/15/15-00261.html>.

²⁷ E. S. L.: *Why Henry George had a point*, *Economist* 2015. április 2., <http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2015/04/land-value-tax>.

²⁸ *Uo.*

hiányosnak találók számára George nézetei revelatív erővel hatottak. Érthető, hogy George gazdaságtana mind Jászi, mind 1945 értelmiségi bázisú anarchista körei számára a kibontakozás helyes útjának ígérkezett.²⁹ A georgizmus hatott az angol munkásmozgalomra is, ám míg Magyarországon ez periférikus eszme maradt, Angliában sikeresen vette fel a küzdelmet a marxi elmélettel szemben.³⁰

Edward Bellamy író-tűságyíró az utópisztikus szocializmus Don Quijotéjának is tekinthetjük, hiszen akkor írt utópisztikus szocialista regényt a távoli jövő társadalmáról *Visszatekintés, 2000–1887* címmel 1888-ban, amikor már az óceán mindkét partján határozott programú, reális politikai eszközökkel küzdő munkásszervezetek alakultak ki. Bellamy célja a harmonikus társadalom kialakítása volt, amelyben a segítőkészség, együttműködés felváltja az oktalan versengést. Zavarba ejtő módon a nézetrendszerét nem szocializmusnak, hanem nacionalizmusnak nevezte. Azt hangsúlyozta, hogy az ideális államban a nemzeti közösség egésze számára biztosított az igazságosság. Nézeteinek propagálására 165 ún. nacionalista klubot alapított országszerte. Ez a bellemita mozgalom is becsatornázódott a populista mozgalomba.³¹

Társadalmi bázis

A Néppártban egyesültek a fennálló gazdasági rend kritikussai: a Munka Lovagjai, a szilveriták (az ezüst fizetőeszköz hívei), a bellamiták, a georgisták, a feministák, szüfrazettek. Ott voltak mellettük az egykori demokrata és republikánus farmerek, akik kiábrándultak a pártrendszerből, mivel a problémáikra érzéketlennek találták mindkét nagy pártot. A társadalmi bázis is széles kört fogott át: munkásokat, az ezüstkitermelő államok lakosait, ügyvédeket, újságírókat és írókat – akik, ahogyan ma mondanánk, tényfeltáró riportokban számoltak be az amerikai demokrácia és kapitalizmus rosszabbik arcáról –, vállalkozókat, lelkészeket, egyetemi és főiskolai tanárokat, egykori katonákat, északi és déli veteránokat.³²

A széles társadalmi talapzattal kapcsolatban több kérdést tehetünk fel.

Felvetődik a kérdés: vajon inkább volt demokraták vagy republikánusok alkották-e a populizmus bázisát? A válasza csak következtethetünk. A Dél a Demokrata Párt biztos háttországot alkotta. Az itteni farmerszervezetek tehát a Demokrata Párt hagyományos bázisán alakultak meg, és ennél fogva a populista szerveződés a demokratákat gyengítette. Az 1882-ben alakult arkansasi Agricultural Wheel szervezet mind a hét alapítója – egy lelkész és hat farmer – a Demokrata Párt tagja volt, és az első száz csatlakozó között kizárólag demokraták voltak. Ez alapot adott annak a korabeli demokrata párti gyanúnak, hogy a Republikánus

²⁹ Jászi George elméletében a moralitást és a kooperációt hangsúlyozza, szembeállítva Marx dogmává csontosodott nézeteivel. Mint írja, „a Smith–Carey–Dühning–George–Oppenheimer irányban van minden komoly gazdasági és politikai tudomány és gyakorlat útja. Ennek kellene valami plasztikus, művészi, propagandisztikus élő szintézist megpróbálni: egy individualista-kooperatív, a szellemiséget és erkölcsiséget homloktérbe állító manifesztumot a kommunista szellemiség bőséges próféciáival szemben.” Jászi levele Braun Róberthez, 1919. augusztus 30., idézi LITVÁN György: *Jászi Oszkár*, Osiris, Budapest, 2003, 180.

³⁰ SZÁNTÓ György Tibor: *Anglia története*, Maecenas Könyvek, Budapest, 1999, 200.

³¹ *Edward Bellamy*, Spartacus Educational, <http://spartacus-educational.com/USAbellamy.htm>.

³² BOZÓKI: *I. m.*, 34.

Párt állt a szervezet megalapításának hátterében. Hogy republikánusok nem vettek részt a szervezetben, annak maga az alapszabály is oka volt, ugyanis kizárták a lehetséges vezetők sorából a bankárokat és a kereskedőket, márpedig ezekben a foglalkozási kategóriákban inkább a republikánusokra szavaztak.³³

Feltétlenül fontos megemlíteni, hogy két olyan csoport képviseltette magát nagy számban a populista mozgalomban, amelyeknek a felülreprezentált részvétele – Európából nézve – különböző okból nem magától értetődő. A női szerepvállalás elsősre nehezen illik össze egy olyan mozgalommal, melynek tagságát patriarchális családszerkezetben nevelkedett, vallásos földművesek alkották. Csakhogy az Egyesült Államok domináns protestáns kultúrájában a nők oktatása a férfiakéhoz hasonlóan fontosnak számított, és a Nyugaton a nők megbecsültséget élveztek. Sok középosztálybeli nő számára a populista mozgalom támogatása megteremtette a politikába való belépés és a közéleti aktivitás lehetőségét. A farmerek feleségei és lányai pedig természetesen követték férjüket és fivéreiket a gyűlésekre, amelyek színt vittek az unalmas hétköznapiakba.

Hamlin Garland író, a farmélet sivár oldalának első realista irodalmi ábrázolója egyenesen úgy nyilatkozott, hogy „nem volt mozgalom a történelemben”, amely „annyi nőt vonzott”, mint a Populista Párt.³⁴ Charles Postel, a San Franciscó-i egyetem kutatója szerint 1890-ig 250 ezer nő csatlakozott az 1877-ben alakult Farmerszövetséghez.³⁵ A populista női politikusok közül kiemelkedik a hívei körében „Lease Mama” néven emlegetett szüfrazsett, Mary Elizabeth Lease, aki az Egyesült Munkáspártból érkezett, Annie LaPorte Diggs újságíró és költő, a kansasi női újságírók klubjának elnöke, Francis Elizabeth Willard tanárnő, szüfrazsett, később az amerikai keresztényszocializmus nagy alakja, valamint a röpirataiban antiszemita és anglofób sztereotípiákat terjesztő Sarah E. Van De Vort Emery.³⁶ Csak érdekesség kedvéért vetem fel a kérdést: vajon miért nem volt hasonló női aktivitás az amerikai agrárpopulizmussal párhuzamba állítható magyar népi mozgalomban?³⁷ A válasz alighanem a két ország kultúrájában, a nőkre kényszerített szerepfelfogásban és a nők tanulásával kapcsolatos hagyomány eltéréseiben rejlik (utalhatok a gyarmati időszak kis közösségeire és a protestáns kiségházákra), de ennek vizsgálatára nem vállalkozhatom.

Mindenesetre alighanem az is szerepet játszott a nők felülreprezentáltságában, hogy a populisták az északi, középanyugati és nyugati államokban kiálltak a nők választójoga mellett. Colorado és Idaho populista kormányzója rendelte el az államban a választójog kiterjesztését.³⁸ Az oktatás is szerepet játszhatott, hiszen a tanári pályán sok nő mozgott, és a farmermozgalmak kifejezetten támogatták az iskolák alapítását, ahol a farmergyerekek közismereti és szaktudást szerezhettek. A Farmer Unió például téli iskolákat szervezett, ahol továbbképezték a földművesek gyerekeit.³⁹

³³ SALOUTOS: *I. m.*, 61.

³⁴ Idézi Charles POSTEL: *Why Did So Many Women Join the Populist Cause?*, <http://gildedage.lib.niu.edu/populismwomen>.

³⁵ *Uo.*

³⁶ *Uo.*; Sarah E. VAN DE VORT EMERY: *Seven Financial Conspiracies Which Have Enslaved the American People* [1888], <https://archive.org/details/SevenFinancialConspiraciesWhichHaveEnslavedTheAmericanPeople>.

³⁷ Papp István könyve sem tárgyalja ezt a szempontot a populizmus és a népi mozgalom összevetése során.

³⁸ POSTEL: *I. m.*

³⁹ SALOUTOS: *I. m.*, 208.

A másik csoport, amely peremre szorítottságához képest felülreprezentáltan vett részt a farmermozgalmakban, a fekete lakosság volt. A Farmerszövetségi Mozgalom 4-5 millió tagjából egymillió-kétszázezer fő tartozott az 1886-ban megalakult Színesbőrű Farmerek Szövetségéhez, amelyet egy R. M. Humphrey nevű fehér baptista lelkész, volt misszionárius szervezett.⁴⁰ A Színesbőrű Farmerek Szövetségének legtöbb tagja Alabama államban volt (100 ezer fő), de sokan éltek Dél-Karolinában (90 ezer fő), Texasban (90 ezer fő), Mississippiben (90 ezer fő), valamint nagy számban laktak Georgiában, Tennessee-ben, Louisianában, Virginiában és Észak-Karolinában is.⁴¹ Ez az imponáló létszám érthető, ha figyelembe vesszük, hogy a fekete farmerek – akik közül legtöbben soha nem gazdálkodtak korábban saját birtokon – még a fehér szomszédaiknál is jobban rá voltak utalva az együttműködésre és a szövetkezésre. A fekete farmerek szervezettsége és öntudatossága felülmúlta még a fehérekét is, ami látszólag furcsa, ám van egy logikus magyarázata: a fekete lakosság szociális önszerveződését nem lehetett leszerelni a polgárháború előtti Dél „romlatlanságának” demagógiájával.

A feketék csatlakozásával kapcsolatban éles ellentét feszült Délen a farmermozgalmak vezetése – tanult farmerek, tanárok, tanítók, lelkészek, ügyvédek – és a tanulatlan farmerek között. Utóbbiak hajlottak arra, hogy a „négereket” és a jenkiket hibáztassák a régió minden bajáért. Ahogyan Saloutos írta, a fehér kisfarmer „gyűlölte a négert, részben mert félt tőle mint versenytárstól, részben mert átvette a felső rétegek durva attitűdjét”.⁴²

Az 1867-ben alakult Grange vezetősége tudatában volt annak, hogy darázsfészekbe nyúl, ha kötelezi a déli szervezeteket a feketék felvételére. Ezért arra a pragmatikus döntésre jutottak, hogy minden tagállam szervezetére, ún. „udvarházára” bízzák, fel akarnak-e venni feketét. Ez arra vezetett, hogy míg egyes szervezetek kinyitották ajtajukat a feketék előtt is, más államok „udvarházai” inkább a szeparációt támogatták, és a fekete farmerek számára külön „udvarház” alapítását javasolták. A georgiai „udvarház” viszont egyenesen abba a gyanúba keveredett, hogy a Ku-Klux-Klan fiókvállalata.⁴³

Tény, hogy a populizmus és a Klán között volt egy eszmei szürke zóna, amelyen a két, indíttatásában és eszmerendszerében oly eltérő szervezet érinkezhetett: a nativizmus. A populisták a hazai farmert, a hazai munkaerőt kívánták védelmezni, és hajlottak az amerikai nemzeti közösség etnikai, kulturális alapú leszűkítésére, a külföldi-ellenességre. A protestáns, gyakran fundamentalista kisközösségekben hagyományosan ellenségesen tekintettek a katolikusokra és a zsidókra, márpedig a Klán és a populisták Délen ugyanazt a fehér kisfarmert kívánták megszólítani, akinek a karakterét Saloutos így írta le: „társadalmi és gazdasági attitűdjeit a négerellenesség, a külföldiellenesség, az antiszemitizmus, a monopólium-ellenesség jellemezte, szembenállás mindennel, ami fenyegette a biztonságát”.⁴⁴ A déli populista és a Klán-tag egyformán gyűlölte a nagytőkést – csak éppen utóbbi nem önmagáért, hanem a nagytőke „jenki” jellege miatt. Egyformán ellenségesek voltak a bevándorlókkal – de míg a

⁴⁰ *Uo.*, 69, 79.

⁴¹ Omar H. ALI: *Preliminary research for writing a history of the Colored Farmers Alliance in the Populist movement: 1886-1896*, <http://www.populist.com/Colored.Populists.html>.

⁴² SALOUTOS: *I. m.*, 3.

⁴³ *Uo.*, 35.

⁴⁴ *Uo.*, 3.

populisták mégiscsak a közös gazdasági harcot hangsúlyozták, és a politikai meg gazdasági szervezkedést, a szakképzés fejlesztését támogatták, addig a Klan-tagoknak mindenre egy orvosságuk volt: a fegyver.

Richard Hofstadter történész úgy vélte, hogy a populizmus részben a bevándorlásra, a nemzet kulturális felhígulására adott válasz volt, vagyis a konzervatív történész felcserélte az okot és az okozatot. Nála a társadalmi reformok igényét megelőzte a nativista felfogás, amelyet a populizmus kvintesszenciájának tartott.⁴⁵ Egyébiránt azonban a farmerpopulizmus és a Klan semmi másban nem tudott egyetérteni. Utóbbi nem a gazdasági egyenlőtlenségekben, hanem a „jenki” megszállók által a Délre erőszakolt társadalmi rendben látta a déli társadalom bajait. A farmerdemokraták, majd a Néppárt politikusai viszont a gazdasági egyenlőtlenségek megszüntetését tekintették célnak, nem pedig a történelem kerekéenk visszaforgatását a „régí Délhez”. Egyébként is jól tudták, hogy a „régí Dél” nemcsak a rabszolgák számára volt borzalmas, hanem a fehér kisfarmereknek is hátrányt jelentett, hiszen a rabszolgatartók lenyomták az árszínvonalat, csökkentve ezzel a szabad munkaerő értékét. A régí déli rendszer és társadalmi szerkezet elutasítása persze nem azt jelenti, hogy a déli populisták „négerbarátok” voltak, csak azt, hogy elvetették, pontosabban félrevezetőnek, demagógnak tartották a børszín kérdését, amikor a szakadék szerintük a „szegények” és „gazdagok” között húzódik.

Az 1892-es választás populista alelnökjelöltje, Tom Watson volt az, aki déli, georgiai származása ellenére szembenézett a „négerkérdéssel”, ahogyan ekkoriban nevezték ezt a konfliktus- és problémarendszert. Watson 1892-es cikkében szorgalmazta „mindkét déli faj” összefogását. Érvelése szerint „a két fajnak politikai szövetségre kell lépnie, hiszen egyik sem bánthatja a másikat anélkül, hogy ne gyengítené önmagát is”. Watson tehát formailag a feketék és fehérek egyenlőségét vallotta, és kettejük kívánatos szövetségének ellenpólusát az „északi gyáros” figurájában jelölte meg. A déli politikus úgy vélte, a megoldás az, hogy a populisták elmagyarázzák a feketéknek, miért jobb számukra, ha a déli fehérekkel szövetkeznek, mint ha Észak politikusaitól és gyárosaitól várják a támogatást. Mint írta, „az elmúlt húsz évben nem múlt el nap, hogy ne dönthettük volna a porba a pénz hatalmát úgy, hogy türelmesen elmagyarázzuk a négereknek, hogy minden olyan rendszer, amelytől mi szevedünk, önökik is nyomort jelent, és fordítva: az a törvénykezés, amely nekünk kedvezne, számukra is áldásos volna”. Watson tehát feketék és fehérek regionális szövetségét hirdette, a közös érdekek, valamint a közös ellenségkép („a pénz uralma”) alapján. Elutasította, hogy a feketéknek lehetnek külön érdekei. A fehérekkel való szövetkezésbe – az írás logikája alapján – belefért a feketékkel való paternalista bánásmód is. Watson nem foglalkozott a rasszizmus témájával, pontosabban annak okát kizárólag a gazdasági egyenlőtlenségekre és az északiak által folytatott „oszd meg és uralkodj” politikára vezette vissza.⁴⁶

Watson alelnökjelöltként Henry S. Doyle személyében egy fiatal fekete lelkészt választott tanácsadónak. Doyle halálos fenyegetéseket kapott, mire – szép gesztusként – kétezer fehér populista férfi és nő vonult fel a védelmében. Ez a tömeg védte és kísérte a kampány alatt

⁴⁵ BOZÓKI: *I. m.*, 34.

⁴⁶ Thomas E. WATSON: *The Negro Question in the South*, The Arena VI. (1892. október), 540–550 (hálózati verzió: <https://msuweb.montclair.edu/~furr/spl/tomwatson.html>).

a fekete tiszteletest.⁴⁷ Ez az eset mutatja, hogy a fehér farmerek és kispolgárok közül sokan nyitottak voltak a feketékkel való összefogásra. Az eset jelzi a populista mozgalom nagyfokú szervezettségét, fegyelmezettségét és a tagokra kiterjedő szolidaritást. Természetesen ettől még ezek az emberek nem lettek feltétlenül „négerbarátok” a magánéletben, hiszen a szolidaritásuk kizárólag Doyle-ra és a több mint egymillió fekete populistára („a mi négereink!”) terjedt ki. Azokra, akik szóval és tettel azonosultak a fehér szegények ügyével, akik vállalták a közös harcot és közös sorsot egy szabadabb, jobb hazáért. De ebbe a viszonyba belefért bizony némi paternalista felhang is, illetve a meg nem értés a nem csatlakozó fekete lakosság külön problémái iránt.

A mozgalmon kívüli feketéket továbbra is lenézés övezte a fehér populisták körében. Mindazonáltal az északi populisták és a déliek egy része, mindenekelőtt a vezetők valóban elkötelezettek voltak a borszínhatáron felülemelkedő összefogás iránt. Más kérdés, hogy Délen továbbra sem javult a fekete lakosság helyzete, és végülis nem a populizmusnak, hanem részben a szövetségi kormányzat hatáskör-kiterjedésének, részben a fekete polgárjogi mozgalmak erejének, illetve a társadalomban lezajlott szociológiai változásoknak köszönhető, hogy 1960-as években a déli államokban a szegregációs politika kifulladásra jutott.

Hová helyezzük a populizmust?

Végül feltehetjük a kérdést: hol helyezhető el a Néppárt, illetve – a farmermozgalmakat is hozzászámítva – az egész populista mozgalom az eszmerendszerek palettáján? Vajon – maradva az európai hagyományban a 19. század óta klasszikus háromosztatú felosztásnál – konzervatívnak, liberálisnak vagy szocialistának tekinthető-e az amerikai populizmus?

Egy párt vagy mozgalom eszmei beállítottsága több forrás alapján is vizsgálható. Figyelembe vehetjük az adott párt dokumentumait (program, alapelvek, deklarációk stb.), vezető politikusainak nyilatkozatait, vagy a tagság alapattitűdjait is vizsgálhatjuk. Akár „felülről” vizsgálódunk, a pártvezetés felől, akár „alulról”, a tagság felől, mindenképpen tudatosítani kell, hogy a vezetés és a tagság attitűdje soha nem lesz azonos egyetlen párt esetében sem. A pártok vezetése mindig kiforrottabb, tudatosabb nézetekkel rendelkezik, jobban ismeri az adott párt ideológiáját, míg a tagság sokszor szenzitívebb, nem feltétlenül jártas az ideológiában, és inkább a napi gondokkal, a mindennapos megélhetéssel kapcsolatos ügyek foglalkoztatják.

Ha nem az elveket, hanem a tagság attitűdjét vesszük alapul, akkor jól kirajzolódik, hogy a Néppárt tagsága kulturálisan konzervatív, míg a gazdaságban liberális, a társadalmi kérdésekben baloldali liberális vagy szociálliberális elveket vallott. Kulturálisan a farmertagság szentnek tekintette a családot, az egyházat, a tulajdon értékeit. Nagy részük a protestáns hagyományhoz kapcsolódott, mélyen vallásos volt, sokszor fundamentalista, érzelmi alapon nativisták, külföldi-ellenesek, nagyváros-ellenesek, és – Délen – sokszor „négerellenesek”.⁴⁸ Egy regionális metszet is felsejlik: a déli populisták jóval konzervatívabbak voltak északi elvbarátaiknál.

⁴⁷ Michael KAZIN: *Populism and Agrarian Discontent*, <https://www.gilderlehrman.org/history-by-era/essays/populism-and-agrarian-discontent>.

⁴⁸ SALOUTOS: *I. m.*, 3; BOZÓKI: *I. m.*, 36.

Ugyanakkor a gazdaságban liberális elveket vallottak, és a szabad versenyt idealizálták a monopóliumokkal szemben. Ez a fajta laissez-faire liberalizmus azonban bizonyos tekintetben összefért a társadalmi igazságossággal és a szociális védelemmel. A német, ír, skót, skandináv, svájci származású farmerek a messzi nyugati államokban a közös veszélyekkel szemben egymásra, pontosabban saját nyelvi-nemzeti közösségük tagjaira voltak utalva. Hiszen az óházában, Európában megszokott állapothoz képest az állam szervezetlen volt, veszély esetén nem állt készen sem rendőrség, sem csendőrség. Az államnélküliség kedvezett az alulról kezdeményezett összefogásnak, valamint – a termékek értékesítése tekintetében – a szövetkezeti mozgalom terjedésének, másrészt kialakított egy horizontális együttműködést. A farmerek azonban az összefogást pragmatikusan értelmezték. Nem kívántak nagy átfogó világmagyarázatokat, elméleti teóriákat, hanem olyan recepteket akartak, amelyek azonnal segítenek nekik.

A georgizmus is azért lehetett kívánatos a körükben, mert a Vadnyugat szellemét aranyóként megismerő George elmélete rezonált az amerikai viszonyokra. A bőven rendelkezésre álló föld várta a telepeseket, és a nagybirtokok, valamint a vasutak földhasználata pazarlónak tűnt, amikor milliók várták, hogy saját farmjukon megéljenek. A vasúttársaságok állami felügyeletét sem ideológiai okból kívánták, hanem pragmatikus megfontolásból: ha a tagállam felügyeli és finanszírozza a vasutat, akkor a vasúti szállítási tarifák csökkennek, tehát a farmerek termékei könnyebben eljutnak a keleti parti nagyvárosok fogyasztóihoz.

A populizmust tehát a nativizmus, és a falusi tagság szociológiai és attitűdbeli alapszínezete kulturálisan a konzervativizmus, a szabad verseny misztifikálása és a monopóliumellenesség a laissez faire liberalizmus felé közelíti. Míg ugyanez a liberalizmus bátorítóan, az amerikai viszonyok pedig kényszerítően hatottak a horizontális együttműködésre. A szocializmus eszmerendszere nem annyira a mozgalom, mint inkább a mozgalmat körülvevő szellemi szubkultúra, hátország jellegzetessége volt. Ez a szellemi hátország, például a georgizmus vagy a bellamita mozgalom révén, a tudományos háttérrel biztosította a farmerek szervezkedése és programja számára, megerősítette az egyszerű földműveseket és munkásokat abban a reményben, hogy a jelenbeli nehézségek ellenére a jövő az övék.

A szocializmus mint a jövőre irányuló eszmerendszer önbizalmat nyújtott számukra, de a jelenben azért a farmerek és munkások mozgalma a konzervatív „józan észben” bízott. Vagyis nem akartak többet, mint amit az amerikai rendszer alapításától fogva ígért: tiszta demokráciát és szabad versenyt, a vállalkozás szabadságát és a tanulás szabadságát, a boldogság kereséséhez való jogot. Ezekhez felzárkóztak még – a munkásmozgalom követelésére – a nyolcórás munkanap, a munkások pihenéséhez való joga, a lakás- és munkaviszonyok javítása mint „modern”, másodikgenerációs jogok.

Felmerül még a hasonlóság az anarchizmussal, pontosabban annak liberális vagy anarcho-kapitalista változatával.⁴⁹ Az amerikai Nyugat viszonyaiból fakadó államnélküliség, a föderalizmus misztifikálása, az individualizmus Európában ismeretlen kultusza és a kisközösségi autonómia hagyománya rokonítja némileg a farmermozgalmat a liberális anarchizmussal. De figyelembe kell venni, hogy a farmermozgalmak legtöbb követelése mégiscsak az állam,

⁴⁹ Az anarcho-kapitalizmusról részletesen lásd Bozóki–Sükkösd: *I. m.*, 14.

pontosabban a tagállamok hatáskörének növelése irányába mozdította el a politikát: a vasutak állami felügyelete, a női választójog megadása, a farmvédelmi intézkedések mind hozzájárultak az állami hatáskör bővítéséhez. Ráadásul ezek az igények újabb és újabb igényeket generáltak, amelyek megint újabb állami beavatkozást tettek szükségessé, például külön hivatalok felállításával.⁵⁰

Összességében tehát az mondható el, hogy a populizmus nem köthető egyetlen eszmrendszerhez, inkább konzervatív, liberális és pragmatikus szociális elvek egyvelegének tekinthető. Kulturálisan inkább a konzervatív, gazdaságilag a liberális, míg társadalmilag a szociál-liberális és pragmatikus szociális elvek dominánsak. Az amerikai föderalizmus hagyománya miatt egyes régiókban és egyes társadalmi rétegekben is eltolódtak a hangsúlyok. A Dél konzervatívabb volt, mint Nyugat és Középnnyugat, például a fekete lakossággal való összefogással kapcsolatban. Tudatos szocialisták és anarchisták egyénileg részt vettek a mozgalomban, de a vezetés alapszínét, és így a mozgalom ideológiáját nem ezek az irányzatok adták.

A populizmus eredendően jellegzetesen amerikai hagyomány, amely felszínes hasonlóságok ellenére sem az európai szocialista mozgalmakkal, sem az európai, pontosabban kontinentális konzervativizmussal nem mutat rokonságot. A populizmus alapja az *angolszász hagyományú föderalizmus, az individualizmus, az egyének spontán horizontális együttműködése*. Mindezek a 19. században legtisztultabb formájukban az Egyesült Államokban alakulhattak ki. Mára a populizmus elnevezés értelme radikálisan megváltozott, de ez már egy másik tanulmány témája lehetne.

⁵⁰ Huey P. Long populista louisianai kormányzó például 1932-ben, a New Deal hajnalán javasolta a gyapottermő területek szűkítését, ami érzékeny beavatkozást jelentett a piaci viszonyokba és az egyén szabadságába. Vö. SA-LOUTOS: *l. m.*, 279.